

Ewa Dulna-Rak

Wydział Polonistyki UW

Instytut Języka Polskiego

Streszczenie rozprawy pt.

Język Juliusza Osterwy jako tworzywo opisu i oceny teatru. Wyznaczniki leksykalno-stylistyczne

Przedmiotem rozprawy jest – w ramach badań nad idiolektem Juliusza Osterwy – opis leksyku teatralnego tego twórcy, zarówno wyznaczników leksykalnych, jak i stylistycznych.

Juliusz Osterwa (1885–1947) jest przede wszystkim znany jako aktor i reżyser działający w dwudziestoleciu międzywojennym, współzałożyciel pierwszego polskiego laboratorium teatralnego – Zespołu Reduty.

W pierwszym rozdziale pracy został opisany przedmiot, cel, zakres, stan analiz i zróżnicowania metodologicznego badań idiolektalnych, m.in. została poruszona kwestia analizy języka osób niebędących pisarzami.

W rozdziale drugim przedstawiono aktualny stan badań nad polskim słownictwem teatralnym: zarówno warstwą oficjalną, jak i gwarą teatralną. Zaprezentowano również stan badań nad leksyką teatralną poszczególnych twórców, co do tej pory stanowiło rzadką praktykę badawczą. Uwaga została również zwrócona na słowniki języka polskiego, rejestrujące nazwy teatralne, liczne kompendia teatralne oraz *Słownik terminów literackich*.

W trzecim rozdziale została przeanalizowana sytuacja polszczyzny w dwudziestoleciu międzywojennym, zwłaszcza moment, w którym znalazła się Polska po odzyskaniu niepodległości po 123 latach niewoli. Opis tej chwili dziejowej jest bardzo ważny, gdyż stanowi klucz do zrozumienia działalności i idei Juliusza Osterwy. W szczególności zwrócono uwagę na wpływ zaborów na stan ogólnego języka polskiego, postrzeganie języka jako wartości i dobra narodowego, o które należy dbać. Przedstawiono nie tylko przedsięwzięte inicjatywy związane z językiem polskim, lecz także scharakteryzowano postawy wobec polszczyzny i liczne dyskusje poświęcone temu

zagadnieniu. Jest to niezwykle istotne, gdyż właśnie odbiorcą, a niekiedy nawet uczestnikiem wielu dysput był wielki polski reformator teatru.

Równie ważny jest rozdział czwarty rozprawy, w którym została przedstawiona sylwetka Juliusza Osterwy. W tej osobliwej biografii artystycznej zostały mocno podkreślone wyjątkowe na tle teatru polskiego założenia ideowe i projekty artysty. Została też opisana jego bogata spuścizna pisarska.

Kolejny rozdział – piąty – stanowi opis zainteresowań Osterwy językiem polskim, m.in. scharakteryzowane zostały wykonane przez niego słowniki i pojawiające się na kartach rękopisów wariacje językowe czy projekty językowe). Dzięki temu można zrozumieć plan działań związanych z reformą terminologii teatralnej (w zamyśle również języka) ułożony przez tego wielkiego aktora. W szczególności zwrócono uwagę na te momenty biografii, które miały wpływ na ukształtowanie się nowego stosunku do rzeczywistości teatralnej czy słowa. Istotny jest opis świadomości językowej artysty i jego niezwykłych poglądów na temat języka polskiego.

W rozdziale szóstym została przebadana wieloaspektowo leksyka teatralna wybitnego aktora. Przeprowadzono jej analizę formalnogramatyczną i formalnoznaczeniową. Zebrany w trakcie badań materiał – 1261 jednostek leksykalnych – został podzielony na dwanaście grup tematycznych, opisanych i zobrazowanych na wykresach w ujęciu ilościowym i procentowym.

W następnym rozdziale – siódmym – zostały przenalizowane wyescerpowane jednostki socjolektalne używane przez Juliusza Osterwę. Choć artysta całkowicie się odcinał od tradycyjnego środowiska teatralnego, to jednak ten ślad językowy jest również zauważalny w piśmiennictwie reformatora teatru.

Liczne w języku aktora neologizmy semantyczne i słowotwórcze zostały przebadane i opisane w rozdziale ósmym pracy. Ten zasób pokazuje, jak wielkim miłośnikiem teatru i języka polskiego był Juliusz Osterwa. Potwierdza też to, że wizja aktora dotycząca zmiany w tej dziedzinie artystycznej była spójna i konsekwentna.

W rozdziale dziewiątym rozprawy zostały omówione różne typy definicji, które pojawiają się u Juliusza Osterwy. Dotyczą one, co oczywiste, teatru, lecz także innych pojęć, które były ważne dla aktora i tworzyły hierarchię wartości nie tylko w jego życiu artystycznym.

W następnym rozdziale – dziesiątym – szczegółowo zostały opisane i przeanalizowane metafory dotyczące rzeczywistości teatralnej.

W języku danej osoby odzwierciedla się swoisty, niepowtarzalny sposób myślenia, jest to mocno zauważalne zwłaszcza w zasobie leksykalnym. Ponadto słownictwo, jego zasób i struktura, obrazuje intelektualny i emocjonalny stosunek człowieka do rzeczywistości. We właściwy sobie sposób porządkuje on świat i wyznacza hierarchię według przyjętego kryterium. Ten obszar został określony jako ‘osobniczy język wartości’ i omówiony w jedenastym rozdziale rozprawy. Cel takich badań był dwójaki: po pierwsze, wskazanie wszystkich środków językowych, a następnie sformułowanie wniosku, czy są to środki stereotypowe czy też zindywidualizowane; po drugie, opis świata wartości Juliusza Osterwy.

Bibliografia została podzielona na dwie części. Część podmiotową tworzy korpus 506 tekstów Juliusza Osterwy (m.in. listy, zapiski; zarówno źródła archiwalne, jak i drukowane). Część przedmiotową stanowią opracowania z różnych dziedzin, m.in. filozoficzne, teatrologiczne i przede wszystkim językoznawcze.

Rozprawa zawiera również dziewięć aneksów w różny sposób klasyfikujących i porządkujących zebrany materiał leksykalny.

Integralną częścią prac jest ponadto słownik leksyki teatralnej Juliusza Osterwy ze szczegółowymi definicjami 1261 jednostek leksykalnych.

Autorka rozprawy czyni założenie, że powyższa rozprawa, która stanowi opis jednego z aspektów idiolektu Juliusza Osterwy (leksyki teatralnej), przyczyni się sformułowania ważnych wniosków w obszarze badań teatrologicznych związanych z tą wybitną postacią.

Ewa Dulna-Rak